

หนังสือหลักราชการ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
นิพนธ์ แด่พิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการในการ
พระราชพิธีตรุษสงกรานต์ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

ในสมัยปัจจุบันนี้ ใคร ๆ ก็ย่อมทราบกันอยู่แล้วว่าการศึกษาจำเป็นมากกว่ใน
เวลาก่อน ๆ นี้เป็นอันมาก และมีตำรับตำราสำหรับสอนศิลปและวิทยาแทบทุกอย่าง เหตุนี้
จึงทำให้คนบางจำพวกหลงไปว่า “รู้อะไรก็ไม่รู้อวิชา” และด้วยความหลงอนั้นจึงเผลอทำให้
หลงเด้นึกค่อไปว่า ไม่ว่าจะทำการในหน้าที่ใด ๆ ข้อสำคัญมีอยู่อย่างเดียวแต่เพียงจะพยายาม
ให้ได้คะแนนมาก ๆ ทุกคราวที่สอบได้ในโรงเรียนและให้ได้ประกาศนียบัตรหลาย ๆ ใบแล้ว พอ
ออกจากโรงเรียนก็เป็นอันจะไม่ต้องพยายามทำอะไรอีกต่อไป ทั้งลาภ ทั้งยศ ทั้งทรัพย์สิน จำจะ
ต้องหลั่งมาไหลมาทีเดียว

บุคคลจำพวกที่คิดเห็นว่าวิชาเป็นแกว่งารพด้นกเช่นนี้ เมื่อเขาทำการแล้ว ถ้ามันไม่
ได้รับตำแหน่งอันสูงเพียงพอแก่ที่ตนคิดว่าราคาของตนไว้ และลาภยศทรัพย์สินทั้งไหลมาไม่ทันใจ ก็
บังเกิดความหงุดหงิดแล้วก็บังเกิดความไม่พอใจ เมื่อไม่พอใจแล้วก็บังเกิดความริษยา เมื่อเกิด
ความริษยาขึ้นแล้วก็หมดความสู้

แท้จริงบุคคลจำพวกนี้มันนึก หรือไม่เคยนึกที่เดียวว่ามีอุปนิสัยโบราณท่านได้กล่าว
ไว้แล้วว่า “วิชาที่วมหัวเขาตัวไม่รอด” คำที่กล่าวไว้เช่นนั้นควรจะท้วงท้วงบ้างว่า ท่าน
มุ่งหมายว่าอะไร? ท่านย่อมมุ่งความว่าวิชานั้นเปรียบเหมือนเครื่องแต่งตัว ซึ่งใครมีทุนแล้ว
ก็อาจจะหาแต่งได้เท่ากัน แต่ถึงแม้ว่าจะมุ่งหางหงส์ผิดหน้าได้ชฎาทอง ถ้าหากว่ารำไม่งามเขาก็
ไม่เลือกเอาเป็นศอหีเหินาเป็นแน่ละ ถ้าคนเราต้องการแต่วิชาอย่างเดียวเป็นเครื่องนำไปสู่ความ
เป็นใหญ่ บ้านนี้พวกครูบาอาจารย์ทุกคนคงต้องเป็นคนใหญ่คนโตไป ด้วยกันหมดแล้ว แต่แท้จริง

ศิษย์ที่คิดว่าครูมีลมไป ซึ่งถ้าจะว่าไปแล้วไม่ควรที่จะเป็นไปได้ เพราะครูเป็นผู้สอนวิชาให้แก่ศิษย์ เหตุใดศิษย์จึงจะวิ่งไปคิดว่าครูเล่า ถ้าของใคร่ครวญของคุณให้คิดหน่อยจะเห็นได้ว่า ไม่ใช่เพราะวิชาอย่างเดียวกันแล้ว ต้องมีคุณวิเศษอื่นประกอบด้วยอีก คุณวิเศษเหล่านั้นจะขอพรรณนาแต่พอเป็นสังเขป ดังต่อไปนี้

๑. ความสามารถ

คำว่าสามารถนั้น มีบางคนก็เข้าใจกว้าง ๆ บางคนก็เข้าใจแคบ ๆ อย่างที่แคบคือ ใครทำอะไรได้ดีเต็มตามวิชาที่ได้เรียนรู้มาแล้ว ก็เรียกว่าเป็นคนที่มีความสามารถเต็มแล้ว แต่แท้จริงควรใช้คำว่าชำนาญจะเหมาะกว่า เปรียบเหมือนช่างไม้ช่างเหล็ก หรือช่างอะไร ๆ ที่ทำงานดี ๆ ก็หากกล่าวไม่ว่าเขาสามารถ มักกล่าวแต่ว่ามีฝีมือ และผู้ที่ขมาและขบถเก่ง ๆ ก็หากกล่าวไม่ว่าเขาสามารถ กล่าวแต่ว่าเขาชำนาญ แต่ผู้ที่ได้รับรู้วิทยาการอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว และใช้ความรู้นั้นโดยอาการอันซ้ำของ มักกล่าวกันว่าเขาสามารถ ซึ่งเป็นการส่งเสริมเกินกว่าที่ควรไปโดยแท้ อันที่จริงผู้ที่ได้เรียนการช่างไม้จนทำการในหน้าที่ของเขาได้ดีทุกสถานแล้ว ไม่เคยไปกล่าวผู้ที่ได้เรียนกฎหมายจนว่าความได้นั้นเลย เป็นแต่ชำนาญการคนละอย่างเท่านั้น แต่ถ้าจะแปลคำว่าสามารถให้กว้างออกไปต้องแปลว่า สิ่งซึ่งกระทำให้ความเป็นใหญ่มีมาแต่ผู้ที่มีอยู่ และจะแปลให้ดีกว่านั้นก็ยาก เพราะความสามารถเป็นสิ่งซึ่งมีได้อยู่ในตำรับตำราอันใด และจะสอนให้แก่กันหาได้ไม่ ย่อมเป็นสิ่งซึ่งบังเกิดขึ้นในตัวบุคคลเอง หาใช่เพราะชนโดยหาคะแนนมาก ๆ ในเวลาสอบได้ ในโรงเรียนหรือโดยได้ประกาศนียบัตรหลายใบก็หามิได้ การแปลคำว่าสามารถแคบไปนั้นแหละ ทำให้เป็นเครื่องบำรุงความโทมนัสแห่งบุคคลบางจำพวกเป็นอันมาก คำว่าสามารถควรจะแปลเสียให้กว้างที่เดียวว่า “อาจจะทำการงานให้เป็นผลสำเร็จได้ดียิ่งกว่าผู้ที่มีโอกาสเท่า ๆ กัน” เช่นค่างว่าคุณ ๒ คน ได้เรียนหนังสือโรงเรียนเดียวกัน สอบได้ได้ปาน ๆ กัน ได้ไปยุโรปด้วยกันเรียนเท่า ๆ กันอีก และกลับพร้อมกัน เข้ารับราชการพร้อมกันในหน้าที่คล้าย ๆ กัน แต่ครั้นเมื่อทำงานแล้ว คน ๑ รู้จักใช้วิชาของตนให้เหมาะแก่กาลเทศะและדםเหตุสมผล อีกคน ๑ ต้องคอยให้นายชี้หนทางให้ทำก่อนจึงทำ เช่นนั้นนับว่าคนที่ ๑ เป็นผู้มีความสามารถมากกว่าคนที่ ๒

ความสามารถนั้นแหละเป็นสิ่งที่ต้องการสำหรับคนที่จะใช้เป็นผู้บังคับบัญชาคน ไม่
ว่าในหน้าที่ฝ่ายทหารหรือพลเรือนและเมื่อผู้ใหญ่เขาจะเลือกหาผู้บังคับบัญชาคน เขาย่อมจะ
เพิ่งดูความสามารถมากกว่าภูมิวิชา (ถ้าเขาคิดถูก) แต่ผู้ใหญ่ที่หลงไปเพิ่งดูแต่ภูมิวิชา
เท่านั้นก็ ซึ่งในไม่ช้าก็ต้องรู้ดีว่าคิดผิด เพราะผู้ที่มีวิชาแต่ไม่รู้จักใช้วิชานั้นให้เป็นประโยชน์
จริงๆ ได้แล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกับวามรซึ่งถือแก้วไว้ในมือ แต่จะรู้ราคาแห่งแก้วนั้นก็หาไม่ได้

ดังนั้นเป็นอันสรุปความได้ว่า ความสามารถเป็นลักษณะอัน ๓ แห่งผู้บังคับ
บัญชาคน

๒. ความเพียร

ความเพียรเป็นคุณพิเศษ ซึ่งนักปราชญ์โบราณท่านดรรเสวียกนั้นนัก จึงมีพุทธภาษิต
ปรากฏอยู่ว่า “ความเพียรเป็นเครื่องพาตนข้ามพ้นความทุกข์” แต่ผู้ฉลาดสมัยใหม่ก็ไม่ได้
คุณพิเศษแห่งความเพียรอีกเหมือนกัน เพราะเหตุที่ความเชื่อมั่นเดี๋ยวเดียวว่าวิชาอาจจะพาตนไป
ถึงไหน ๆ ก็ได้ จึงไม่รู้จักความจำเป็นที่จะต้องใช้ความเพียร โดยมากก็มักจะกล่าววว่า “ความ
เพียรเราได้ใช้แล้ว เราจึงได้มีวิชาความรู้ได้ถึงปานนี้ ถ้าเราไม่ได้มีความเพียรมาแล้ว เรา
มิยังคงเป็นคนโง่อยู่อย่างเดิมฤ” คำกล่าวเช่นนั้น เมื่อฟังดูเป็น ๆ และไม่มีใครตรองดูให้ดี บางที
ก็หลงเห็นความไปด้วย แต่แท้จริงที่กล่าวเช่นนั้นหาถูกไม่ การที่เรียนวิชานั้นเพราะอุตสาหะ
พยายามโดยเฉพาชั่วแต่ ๓ ค่างหาก คือสู้กัดฟันทนลำบากเอาพัก ๓ พอให้สอบได้ได้คะแนน
สูง ๆ เพื่อหวังจะได้หาความสุขในทางเกียจคร้านเท่านั้น ซึ่งจะเรียกว่าเพียรจริงไม่ได้ การวิ่ง
ทางไกลเพียง ๑๐๐ เมตร ก็กับการวิ่งทางไกลถึงกิโลเมตรขึ้นไป นักเดงก็พาเขาถือว่ามีดีกัน
อย่างไร ความอุตสาหะเรียนจนเพียงพอให้สอบได้ได้กับการเพียรต่อไปเนิ่นเนิ่นออกจากโรงเรียน
แล้ว ก็ผิดกันฉนั้น

คำว่าเพียรแปลว่า “กถ้าหาญไม่ย่อท้อต่อความยากแฉะลำบากนั้นเพื่อจะข้ามความ
ขัดข้องให้จงได้ โดยใช้ความอุตสาหะหรือวิริยภาพมิให้ลดหย่อน”

เมื่อแปลคำว่าเพียรเช่นนั้นแล้ว ก็จะเห็นได้เดี๋ยวเดียวว่าการเพียรไม่ได้เกี่ยวแก่การมี

วิชามากหรือน้อย และคนที่ไม่มีวิชาเลยก็อาจจะเป็นคนเพียรได้ และถ้าเป็นคนเพียรแล้ว บางทีก็อาจจะได้เปรียบผู้ที่มีวิชาแต่ขาดความเพียรนั้นได้เป็นแน่แท้

ความจริงมีอยู่เช่นนี้ แต่ผู้ที่คิดว่าตนว่าเป็นคนมีวิชามักจะดั้นด้นถึงขั้นนี้ จึงไม่เข้าใจว่าเหตุใดผู้ที่ไม่มีวิชาเลยก็อาจได้ดั้นด้นได้ดั้นด้นมากกว่า และดั้นด้นไปว่าวิชานั้นจะเป็นสมบัติโดยจำเพาะบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดหรือหมู่หนึ่งหมู่ใดเท่านั้นก็หาไม่ได้ วิชาความรู้ย่อมเป็นของกลางสำหรับโลก เป็นทรัพย์สินที่ไม่มีเวดาคั้นสุด และไม่มีผู้ใดในโลกนี้จะกล่าวได้โดยว่าเรียนวิชาจบหมดแล้ว ผู้ที่เป็นนักปราชญ์แท้จริงไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดภาษาใด ย่อมจะรู้สึกว่าคุณเรายังเรียนรู้อีกมากจนกระทั่งจะแสบแสบจนทุกทีว่า ความรู้ของตนเองนั้นมันน้อยปานใด แต่ตรงกันข้าม ผู้ที่โง่เขลาภูมิปัญญาความรู้ของตนอยู่แต่พอ โดยเข้าใจว่าตนเป็นผู้มีความรู้สูงนั่นแหละ เป็นคนโง่โดยแท้ จึงไม่เข้าใจความจริงอย่างเช่นที่นักปราชญ์เขาเข้าใจกัน และอาศัยความเข้าใจผิดอันนั้นเองจึงมีได้จนขายดิบไป และด้วยเหตุนี้เองผู้ที่เขามีได้ของตน เป็นแต่ตั้งความเพียรให้สม่ำเสมอไป จึงมักเดินทัพและแข่งขันหน้าผู้ที่มีวิชาท่วมหัวเขาตัวไม่รอด

อนึ่ง ผู้ที่แต่งตั้งคนเป็นคนเพียรแล้ว ก็เหมือนแต่งตั้งให้ปรากฏว่า ถ้าแม้ได้รับมอบให้กระทำการในหน้าที่ใด ก็คงจะใช้ข้อดีหรือวิริยภาพโดยสม่ำเสมอ เพื่อทำกิจการนั้น ๆ ให้บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จด้วยดีได้ ดังนั้นเมื่อผู้ใหญ่จะเลือกหาคนใช้ ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาคน จึงพึงแต่งตั้งหาคนเพียรมากกว่าคนที่มีความเฉลียวฉลาด แต่เพียงครั้นหาความยากบั้นออกตนมิได้

๓. ความไหวพริบ

ความไหวพริบเป็นลักษณะอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องการสำหรับบุคคลที่จะใช้ ในหน้าที่บังคับบัญชา

ความไหวพริบเป็นสิ่งที่บังเกิดขึ้นในนิสัยแห่งบุคคลเอง จะหาตำรับตำราใดสำหรับเรียนรู้ก็หาไม่ได้ และยากที่จะสอนได้ จะได้ก็แต่เพียงแนะนำหนทางให้ ผู้ฝึกฝนตนเองจนเท่านั้น แต่ถ้าไม่มีพินเดิมอยู่แต่ถึงจะแนะนำก็หาเป็นผลดีจริงไม่

ความไหวพริบแปลว่า "รู้จักสังเกตเห็นโดยไม่ต้องมีใครเตือน ว่าเมื่อมีเหตุเช่นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดผลดีที่สุดแก่กิจการทั่วไป และรีบทำการอันเห็นควรนั้นโดยฉับพลันทันท่วงที"

ความไหวพริบนั้น จะเป็นเพราะมีวิชาภายนอกก็หาไม่ได้ เหตุฉะนั้นผู้ฉลาดมากแต่
บกพร่องในความไหวพริบแล้ว บางทีก็รู้คนที่มีความน้อยกว่า แต่มีความไหวพริบมากกว่าหาได้ไม่
คือถ้ามีเหตุซึ่งจำเป็นจะต้องกระทำการโดยทันทีทันควัน จะมีเวลาผัดกันคำรับคำราชาอะไรที่ไหน
ต้องรีบปฏิบัติกรไปให้ทันต่อสิ่งที่จึงจะไม่เสียการ

ผู้ที่จะใช้เป็นผู้บังคับบัญชาคน เหมือนเป็นผู้ต้องคิดแทนคนมาก ๆ ก็คือ จะเอาตัวรอด
แต่โดยดำพินหาได้ไม่ ต้องพาคนในบังคับบัญชาของตนรอดพ้นไปได้ด้วย และอาจจะต้องใช้
ความคิดเช่นนี้โดยปัจจุบันทันด่วนด้วยบ่อย ๆ เหตุฉะนั้นในการเลือกผู้บังคับบัญชาคน จึงต้อง
พึงเล็งดูความไหวพริบของบุคคลนั้นด้วย

๔. ความรู้เท่าถึงการ

คำว่า “รู้เท่าไม่ถึงการ” เขามักใช้เป็นคำติเตียนกันว่าเป็นความบกพร่อง เพราะ
ฉะนั้น ควรจะพิจารณาดูว่าความรู้เท่าถึงการนั้นแปลว่าอะไร?

แปลว่า “รู้จักปฏิบัติกิจการให้เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง” ที่จะเป็นเช่นนั้นได้ก็
ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเลือกเอา จะปฏิบัติกรอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่เวลาและที่ ให้สมเหตุสมผลจึงจะเป็น
ประโยชน์ที่สุด อันความคิดในทางการใด ๆ ถึงแม้ว่าจะดีปานใดก็ตาม แต่ถ้าใช้ไม่เหมาะสมแก่
เวลา คือทำก่อนที่ถึงเวลาอันควรหรือภายหลังเวลาอันควร ก็อาจที่จะไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควร
ได้รับ หรือกลับกลายเป็นผลร้ายไปก็ได้ เช่นต่างว่าเราคิดจะนำพลเดินไปทางหาดทรายอัน ๓ ซึ่ง
เป็นทางลัดตัดไปถึงที่ซึ่งจะเอาชัยแก่ข้าศึกได้ ดังนั้นนับว่าเป็นความคิดอันดีโดยแท้ แต่ถ้าต่างว่า
ทางหาดนั้นเมื่อมีเวลาที่จะเดินได้สะดวกแต่ในขณะที่น้ำตมแห้งที่เดียวเท่านั้น ฉะนั้น แม้เราจะเดิน
ไปในขณะเมื่อน้ำยังมีตมมากพอ หรือวิ่งรอกไปจนน้ำลดตมขึ้นเสียใหม่อีกแล้วก็คงจะไปไม่ได้
หรือได้ก็แต่โดยต้องเสียสัมภาระบ้าง ดังนั้นนับว่าเลือกเวลาไม่เหมาะสม เลยทำการซึ่งแท้จริงเป็น
ความคิดอันนั้นไม่ตลอดไปได้ ส่วนการเลือกที่ให้เหมาะสมก็คล้าย ๆ กัน เช่น จะคิดสร้างบ่อน้ำอย่าง
แน่นหนาและเต็มไปด้วยน้ำหนัก ๆ ลงในที่ชายเลน บ่อนซึ่งแท้จริงเป็นของดีก็จะกลับกลายเป็น
ของใช้ไม่ได้ไป ดังนั้นเป็นต้น

ความรู้เท่าถึงการนี้ จะมีคำรับคำราชาหรือครูบาอาจารย์สั่งสอนได้ก็หาไม่ อย่างดีที่

สุดท้ายจะศึกษาได้ก็โดยอาศัยความอดทนอดหยาบเพียงจดจำแบบอย่างของผู้อื่น ซึ่งเขาได้ปฏิบัติมา
แล้วในเวลาและที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น แต่ที่จริงใจยึดถืออยู่แค่แบบแผนเท่านั้นไม่ได้ เพราะ
ถ้าหากว่าไปประสบเหตุการณ์ ซึ่งมีได้มีอยู่ในแบบแผนแล้ว ก็จริงใจไม่รู้ว่าทำอะไรเสียอีก
จึงเป็นอันต้องอาศัยความไหวพริบในตัวเองประกอบด้วย จึงจะเป็นผู้รู้เท่าถึงการอย่างบริบูรณ์

๕. ความซื่อตรงต่อหน้าที่

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญสำหรับคนทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยและจะเป็นผู้ตั้งหรือผู้รับคำ
สั่งก็เหมือนกัน เมื่อเป็นข้อสำคัญเช่นนี้แล้ว ก็เป็นที่น่าประหลาดใจที่สุดที่ทุกคนโดยมากเข้าใจข้อ
นี้กันน้อยเต็มที

ถ้าจะถามว่า ความซื่อตรงต่อหน้าที่แปลว่าอะไร บางทีจะได้รับคำตอบต่าง ๆ กัน
อย่างน่าอัศจรรย์ทีเดียว บางคนก็น่าจะตอบว่า "ไปออฟฟิศทุกวัน ตรงตามเวลา ไม่ขาดและ
ไม่ช้า" ซึ่งก็ต้องยอมรับว่าเป็นอันใช้ได้ส่วน ๑ แต่จะต้องขอร้องตอบต่อไปว่า เมื่อไปถึงออฟฟิศ
แล้วนั้นไปทำอะไร? ถ้าเพียงแต่ไปนั่งดูบรูหรือคุยกับเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มีนินทานายของ
ตัวเอง หรือนินทาคนอื่น เป็นต้น หรืออ่านหนังสือพิมพ์หรือเขียน "คอรัปชันเทนซ์" ส่งไป
ลงหนังสือพิมพ์ค่าคนเด่น ดังนั้นนับว่าไม่ใช่ซื่อตรงต่อหน้าที่ เพราะที่ออฟฟิศไม่ใช่ที่สำหรับไปนั่ง
คุยกับเพื่อนหรือสำหรับค่าคนเด่น ที่ออฟฟิศเป็นที่สำหรับทำการงาน และถ้าไปออฟฟิศไม่ได้ทำ
งานแล้วก็เท่ากับไม่ได้ไป เพราะฉะนั้น ถ้าจะยกเอาการไปออฟฟิศทุกวันเป็นพยานแห่งความซื่อ
ตรงต่อหน้าที่เพียงพอแล้วก็หาได้ไม่ ต้องประกอบกับไปทำงานเป็นประโยชน์โดยตรงตามหน้าที่
ด้วยจึงจะใช้ได้

บางคนก็อาจจะตอบว่า "ซื่อตรงต่อหน้าที่แปลว่าไม่โกงเงินหลวง" ซึ่งนับว่าเป็น
คำตอบที่ใช้ได้เหมือนกัน แต่จะรับรองว่าถูกต้องบริบูรณ์ก็ยังไม่ได้อีก เพราะเป็นแต่เว้นจากการ
ฉ้อโกงเท่านั้น จะถือเป็นการทำอะไรให้เป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ และถ้าจะถือเอาการเว้นจาก
โกงเป็นความชอบแล้วก็มีต้องถือต่อไปด้วยว่า การโกงนั้นเป็นของปกติ? จำจะต้องถือเช่นนั้น
จึงจะยกความไม่โกงขึ้นเป็นความชอบได้ เพราะการทำความชอบต้องแปลว่าทำดีผิดปกติ ก็อัน
ที่จริงการที่ไม่โกงนั้นเพราะความระอายแก่บาปหรือกลัวบาป หรืออย่างต่ำลงไปอีกหน่อยก็เพราะ

กตัญญูต่างหาก เพราะฉะนั้นการที่รักษาตัวของตัวจะเรียกว่าทำความชอบอย่างไร ต้องเรียก
แต่ว่าประพฤติดีมอศออยู่เท่านั้น

ถ้าจะตอบให้ดีที่สุด ควรตอบว่า “ความซื่อตรงต่อหน้าที่ คือ ตั้งใจกระทำ
กิจการซึ่งได้รับมอบให้เป็นที่หน้าที่ของตนนั้นโดยซื่อสัตย์สุจริต ใช้ความอุตสาหวิริยภาพเต็ม
สติกำลังของตน ด้วยความมุ่งหมายให้กิจการนั้นๆ บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จโดยอาการอัน
งดงามที่สุดที่จะพึงมีหนทางจัดไปได้”

ตามที่กล่าวมานี้ คุณก็ไม่ควรจะเป็นการยากเย็นอันใด แต่ถึงกระนั้นก็มีคนอยู่บางคน
ซึ่งไม่สามารถจะปฏิบัติเช่นนั้นได้ โดยมากมักเป็นเพราะเหตุที่ตราคาตนแพงกว่าที่ผู้อื่นเขาดี เช่น
เขามอบให้ถาดเงินเพียง ถาดเดียว ถ้าจะตั้งใจกวาดไปให้ดีกว่าๆ ก็จะได้ดี แต่ค้นหาเป็นเช่นนั้นไม่ กลับ
เห็นไปเสียว่าถาดเงินได้เพียงชามเดียวก็ดี แต่ก็เลยไปคิดฟุ้งซ่านแต่ในการเลี้ยงชามซึ่งมิใช่หน้าที่
แต่ทั้งการกวาดเงินซึ่งเป็นที่หน้าที่ของตนแท้ๆ นั้นเสีย คราวนี้ต่างว่ายายให้ไปทำหน้าที่เลี้ยง
ชามตามปรารภพอใจฤา? เปล่าเลย โพล่ไปคิดถึงการรดต้นไม้ ถ้าเปลี่ยนให้ไปทำการรด
ต้นไม้ ก็โพล่ไปคิดถึงการกวาดกระโตกไซรูท้ออะไรต่ออะไรไปอีก บุคคลที่เป็นเช่นนั้นเป็นตัวอย่าง
อันแท้แห่งผู้ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ แท้จริงแล้วเมื่อรับมอบให้ทำการอะไรก็จงตั้งใจตรงหน้าทำงาน
อันนั้นไปอย่างดีที่สุด ปล่อยให้เป็นที่ที่ผู้อื่นเขาจะเห็นว่าความดีเหมาะสมเพียงเท่านั้น
หรือจะพอขยับเขยื้อนเลื่อนขึ้นทำงานในตำแหน่งที่สูงกว่านั้นขึ้นไป ถ้าผู้ใดประพฤติให้ซื่อตรงต่อ
หน้าที่เช่นกล่าวมาแล้วนี้ นับว่าเป็นผู้ควรรางวัลให้ทำการในหน้าที่สำคัญได้ เพราะเชื่อได้ว่า
หน้าที่อะไรที่มอบให้ทำคงไม่ละทิ้ง

๖. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป

ซื่อเป็นคุณวิเศษสำคัญอัน ๑ ซึ่งทำให้เป็นที่นิยมแก่คนทั่วไป เว้นเสียแต่คนโง่
จึงจะเห็นเป็นความโง่ และคนโง่เห็นเป็นโอกาสสำหรับโง่

คนเราไม่ว่าจะเป็นคนสำคัญปานใด ย่อมต้องอาศัยกำลังผู้อื่นในกิจการบางอย่าง จึง
มีสุภาษิตโบราณกล่าวไว้ว่า “ป่าพึ่งเสือ เรือพึ่งพาย นายพึ่งบ่าว เจ้าพึ่งข้า”

เมื่อความจำเป็นมีอยู่เช่นนี้แล้ว จึงต้องคำนึงดูว่าจะทำอย่างไรจึงจะได้ใช้กำลังของ
ผู้สนับสนุนโดยความเต็มใจของเขา?

วิธีที่บุคคลใช้หนี้ ย่อมมีต่าง ๆ กัน แต่แต่ละลักษณะของคนและผู้ต้องการจะอาศัย
ถ้าเป็นผู้มั่งคั่ง ก็จำหน่ายทรัพย์สินเป็นสินจ้าง หรือเป็นสินบน หรือเป็นเครื่องล่อใจ หรือเป็นของ
กำนัลสุดแท้แต่ลักษณะแห่งบุคคลที่ต้องการกำจัด

✓ ถ้าเป็นผู้มีอำนาจ และเป็นคนที่โง่หน่อย ก็ใช้แต่อำนาจและอาณาบังคับผู้น้อยให้
ตามใจตน แต่ถ้าฉลาดหน่อยก็ใช้ยอหรือล่อด้วยเบ็ดหนทางให้ได้รับประโยชน์พิเศษ

ถ้าเป็นผู้ที่ถือตนว่ามีสติปัญญา ก็ใช้สติปัญญาหลอกดวงโดยอาการต่าง ๆ นั่นคือแบบ
บุคคลจำพวกที่เรียกว่า "นักรัฐการเมือง" (โปลิติก) ซึ่งมักใช้วาจาและโหวตดวงให้ตายใจ
แล้วจึงจะใช้ผู้นั้นเป็นเครื่องมือ หรือลงทีลุดัก "เตี้ย"

ถ้าเป็นผู้มีน้อยไม่มีทรัพย์สิน แต่อ่อนในความสามารถ และต้องการกำจัดช่วยเหลือของ
ผู้ใหญ่มักใช้วิธีล่อพดล ซึ่งตามสมัยใหม่ชอบใช้เรียกกันว่า "ป.จ." แต่ซึ่งแท้จริงไม่ตรงศัพท์เลย
เพราะการประจบอาจจะทำได้โดยความตั้งใจโดยตรง คือตั้งใจเพียงแต่ต้องการอ่อนน้อมยอม
อยู่ในถ้อยคำหรือให้ใช้สอย เพราะความภักดีนั้นเข้ากับเจ้า บ่าวกับนาย บุตรกับบิดามารดา
หรือศิษย์กับครู ดังนี้ จะปรับเอาความชั่วร้ายอย่างไร เป็นของธรรมดาต่างหาก แต่ส่วนการ
ล่อพดลนั้น มีความมุ่งหมายชั่วเป็นพนอยู่ คือรู้แล้วว่าความสามารถของคนย่อมเยาว์ จึงเอาปาก
หวานเข้าแทน เพื่อช่วยพาคนไปสู่ ที่ ซึ่งตน มีอาจจะ ถึงได้โดยอาศัยความสามารถ ของตน โดยจำบัง
เมื่อความจริงเป็นอยู่เช่นนี้แล้ว ผู้ที่ใดก็เพราะล่อพดลนั้นจะได้ดียิ่งขึ้นอยู่ก็หาไม่ได้ เพราะเมื่อความ
สามารถไม่พอแก่หน้าที่แล้ว ก็คงจะทำกรไปไม่ตลอดเป็นแน่แท้ ส่วนผู้ที่มักบ่นติเตียนคน
ล่อพดลนั้น บางคนก็บ่นเพราะเกลียดชังคนที่ไม่ซื่อตรงจริง ๆ แต่ถ้าคำบ่นนั้นมีอยู่ว่า "เราเอง
มันสู้เขาไม่ได้เพราะเราไม่รู้จักป.จ." เช่นนี้ไซ้ไรต้องเข้าใจได้ดั่งที่เดียวว่าบ่นเพราะความริษยาแล้ว
ก็แปลว่าขาดความเชื่อถือในความสามารถของคนเสียแล้ว จึงรู้สึกตนว่าแพ้เปรียบคนล่อพดล
ซึ่งดีแต่พูดเท่านั้น ก็เป็นอันว่าตนเองก็ดั่งแต่พูดเท่านั้นเหมือนกัน และที่แค้นเคืองก็เพราะ
ตนเองไม่มีโอกาสจะล่อพดลได้บ้างเท่านั้น ผู้ที่มีความสามารถจริง เป็นคนดีจริงอย่าง

บริบูรณ์อยู่แล้วไม่ต้องวิตก อย่างไร ๆ ก็คงต้องมีผู้แสดงความดี เพราะฉะนั้น การบ่มอริจา
ริษยาพวกต่อพลอกก็ไม่เป็นการจำเป็นอะไรเลย

ที่จริงหนทางดีที่สุดที่จะดำเนินไปเพื่อให้เป็นที่นิยมแห่งคนทั้งหลายมีอยู่ คือ ความ
ประพฤติซื่อตรงต่อคนทั่วไป รักษาตนให้เป็นคนควรเขาทั้งหลายจะเชื่อถือได้ โดยรักษาจา
ตัญญู พุทธอะไรเป็นนั่น ไม่เหียนหันเปลี่ยนแปลงคำพูดไปเพื่อความระแวงเฉพาะครั้ง ๓ คราว ๓
ไม่คิดเอาเปรียบใครโดยอาการอันเขาจะชนะแข่งไม่ได้ ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่หาดีได้ชั่วหาชั่วได้
เขา เมื่อผู้ใดมีไมตรีต่อก็คอบแทนด้วยไมตรีโดยสม่ำเสมอ ไม่ใช่ความรักใคร่ไมตรีซึ่งผู้อื่นมี
แก่เรานั้น เพื่อเป็นเครื่องประหารเขาเองหรือใคร ๆ ทั้งสิ้น

ความประพฤติซื่อตรงต่อคนทั่วไปเช่นนั้น ปราชญ์ทุกชาติทุกภาษาย่อมยกย่องว่าเป็น
คุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งเป็นลักษณะแห่งผู้เป็นใหญ่แท้จริง และถึงผู้ที่ยังอยู่ในตำแหน่งผู้น้อยถ้า
ประพฤติได้เช่นนี้ก็ย่อมจะเป็นศรีแก่ตน ทำให้คนนิยมรักใคร่และให้ผู้ใหญ่เมตตากรุณาเป็น
อันมากเหมือนกัน

๗. ความรู้จักนียัยคน

ข้อนี้เป็นของสำคัญสำหรับผู้ที่มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติกิจการติดต่อกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้
ใหญ่หรือผู้น้อย

ถ้าเป็นผู้ผู้น้อย เป็นหน้าที่จะต้องศึกษาและสังเกตให้รู้นิสัยของผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้บังคับ
บัญชาของตน ต้องรู้ถึงความคิดความเห็นเป็นอย่างไร ชอบทำถาวรงานอย่างไร ชอบหรือชังอะไร
เมื่อทราบแล้วก็อาจที่จะวางความประพฤติ และทางถาวรงานของตนเองให้ต้องตามอัธยาศัยของ
ผู้ใหญ่นั้นได้ ที่แนะนำเช่นนี้มีใช้แปลว่าให้สอดคล้อง เป็นแต่ให้ผ่อนผันให้เป็นการระมัดระวังที่สุด
แก่การเท่านั้น การที่สอดคล้องนั้นไม่จำเป็นแต่การที่จะอดดีดัดต่างกระเดื่องเพื่อแต่ตั้งความ
ฉลาดหรือความสามารถของตนเองก็ไม่จำเป็นเหมือนกัน และหาใช้หนทางที่ปราชญ์สรรเสริญไม่
ตรงกันข้ามปราชญ์ย่อมสรรเสริญผู้ที่รู้จักเจียมตัวจึงได้ใจเขา “มัทวัง” เข้าใจเป็นธรรมอัน ๑
ในธรรมทั้ง ๓๐ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะต้องปฏิบัติเป็นนิตย์ ผู้ที่รู้จักอ่อนน้อมยอมเป็นที่รักใคร่และ
เมตตาแก่ผู้ใหญ่ และถ้าประพฤติตนเป็นคนอ่อนน้อมอยู่โดยปกติแล้ว ถึงว่าจะพูดจาที่ตทาน
ทักท้วงผู้ใหญ่ว่าในทางที่ถูกต้อง ผู้ใหญ่ก็โกรธไม่ได้เลย

ถ้าคนเป็นผู้ใหญ่ มีหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาคนมาก ๆ การรู้จักนิสัยคนก็ยิ่งเป็นการจำเป็นยิ่งขึ้นเพราะคนเราไม่ใช่ฝูงแพะฝูงแกะ ซึ่งจะค่อนข้างไปได้โดยใช้ร้อง "ฮูๆ" หรือเอาไม้ไผ่ตี บางคนก็ชอบชู้บางคนก็ชอบปดอบ เพราะฉะนั้นจะใช้แต่ชู้อย่างเดียวหรือชอบอย่างเดียวหาได้ไม

นิสัยของคนต่างชาตก็ต่างกัน เพราะฉะนั้นจะใช้บังคับบัญชาด้วยแบบแผนอย่างเดียวกันทั้งหมดหาเหมาะไม่ คนสมัยใหม่มักหลงในข้ออยู่เป็นอันมาก และมักพอใจเอาแบบอย่างของต่างประเทศมาใช้ในการบังคับบัญชาคนไทย ตามที่เป็นมาแต่ดั้งแต่ยังเป็นอยู่เป็นอันมาก ข้างฝ่ายทหารมักเคยไปข้างแบบเยอรมัน คือคิดจะเอาแต่อำนาจบังคับควบคุมไป เพราะครูทหารบกเป็นเยอรมัน แต่คนไทยเรานิสัยติดกับคนเยอรมันจึงไม่ชอบการถูกบังคับอย่างนั้น ชอบให้อำนาจบ้าง พுகกันดี ๆ บ้าง ไม่ต้องดูขึ้นโกลดดูแต่บ่าวในบ้านก็พอแล้ว บ้างไทย ๆ เรายุติคนว่าเป็นเพื่อนกับนายมากกว่าบ่าวฝรั่งเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจึงหาคนไทยยอมเป็นลูกจ้างฝรั่งได้ยาก ก็แต่บ่าวในบ้านยังเห็นศอกเกือบเท่ากับนายเดี๋ยวนี้ พลทหารหรือจะยอมเห็นศอกเดือกว่านายทหาร ถ้าจะว่าไปด้วยชาติกำเนิด นายทหารหลายคนก็มีได้มีตระกูลสูงกว่าพลทหารเลย ที่ดีกว่าก็แต่ในดั่งวิชาซึ่งได้เรียนรู้มากกว่ากันเท่านั้น ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมมีอยู่เป็นแน่นอนในใจแห่งคนไทยโดยมาก สมด้วยพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงไว้เป็นคำโคลงว่า

ฝูงคนกำเนิดคล้าย	คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ	แปลกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน	กันหมด
ยกแต่ชวติกระต่าง	อ่อนแก่ฤาไหว ๆ

เมื่อความจริงเป็นอย่างเช่นนี้ ทางที่ดีที่สุดที่ผู้บังคับบัญชาจะทำได้ คือ ต้องแสดงตนเป็นเพื่อนทหารและเป็นข้าราชการด้วยกันกับพลทหาร มีหน้าที่จะต้องทำราชการอาศัยซึ่งกันและกัน ต่างกันแต่ด้วยตำแหน่งหน้าที่ คือ หน้าที่นายทหารจะต้องใช้วิชาความรู้เพื่อนำพดไปสู่ชัยชนะ หน้าที่พลจะต้องตามไปและตั้งใจต่อสู้ราชศัตรูจนสุดกำลัง เพื่อหวังเอาชัยชนะ เมื่อต้องอาศัยซึ่งกันและกันอยู่เช่นนี้ การที่จะให้มีข้อบาดหมางหรือเกียดขังซึ่งกันและกันหาควรไม่

แต่การที่จะใช้ความอดุ้มจนเกินไป ตามใจผู้น้อยทุกประการไปก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน ผู้ที่ใช้อุดมมักเข้าใจว่าถ้าทำเช่นนั้นคนจะรักใคร่มาก แต่จริงกลับกลายเป็นทำให้คนดูถูกและไม่ยำเกรงและเมื่อถึงเวลาที่จะบังคับจริงๆ บ้างก็เคยบังคับไม่ได้

การอดุ้มอยู่ในหมู่พลเรือนมากกว่าทหาร เพราะในทางการพลเรือนได้อังกฤษเป็นครูเป็นพี่ และวิธีบังคับบัญชาการพลเรือนของอังกฤษเขาใช้วิธีตามใจผู้น้อยมากอยู่ แต่ที่จริงของเราออกจะตามใจเกินควรไปเสียอีก จนการงานอะไรๆ แทบจะจำเริญแต่ขาดอยู่ผู้น้อยทางด้านผู้ใหญ่อยู่อ้างจะเกรงใจผู้น้อยมาก คอยแต่เงี้ยวพองผู้น้อยอยู่เสมอ ชอบเองทำให้ผู้น้อยได้ใจ เมื่อผู้ใหญ่อ้างหรืออ้างการอะไรที่ไม่พอใจแล้ว ก็ชอบนิทาว่าให้หรือร้ายกว่านั้นเขียนหนังสือ "คอร์เรสปอนเดนซ์" ส่งไปลงพิมพ์ไว้ในหนังสือพิมพ์ หรืออย่างเดวิดที่ตัดทิ้งบัตรต้นเท่าที่หาให้คือๆ เหล่าอันล้วนเป็นของที่เดียดินัยและแบบแผนในราชการทั้งสิ้น และเดียดินัยอำนาจและเกียรติยศของราชการ เปิดช่องให้ผู้น้อยเหยียดหรือดูถูกได้ทั้งทำให้ชาติเคียนได้ว่าไทยเราช่างไม่มีความปรองดองในหมู่มันเองเลย

การที่ข้าราชการพลเมืองชั้นผู้น้อยจะตั้งใจเข้าใจหน้าที่ของตนผิดได้ถึงปานนี้ ก็เพราะผู้ใหญ่อ้างใช้วิธีอดุ้มเกินไปนั้นมาแต่ช้านานแล้ว ถ้าได้ใช้การรักษาดินัยเดียดินัยบ้างตั้งแต่แรกก็จะไม่เป็นไปได้ถึงเพียงนี้ นี้ได้ไปถือเอาธรรมเนียมอังกฤษซึ่งเหมาะแก่ดินแดนอังกฤษ มาใช้กับคนไทยซึ่งไม่เหมาะแก่ดินแดนจึงได้ไม่เรียบร้อย การยอมให้คนต่างคนมีความเห็นส่วนตัวได้นั้นเหมาะสำหรับดินแดนอังกฤษ เพราะเขาเป็นผู้ที่รู้จักภาวะเดียดินัย ดังจะแสดงให้เห็นปรากฏได้ คือ ในขณะที่เมื่อบ้านเมืองเขาสงบศึกเขาแบ่งออกเป็น ๒ คณะ ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษและว่ากันต่างๆ แต่พอเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้วดีเขาทั้งความแก่งแย่งกันได้หมดราวกับปกติทั้ง ในเวลานั้นไม่มีก๊กไม่มีคณะ มีแต่ชาติอังกฤษซึ่งคิดตรงกันหมด ส่วนไทยเรานั้นดินแดนกับอังกฤษ คิดเห็นไม่ได้้อย่างเดียวกัน และเข้าใจไม่ได้ว่าการที่ทุ่มเถียงกันนั้นเขากระทำแต่เมื่อเป็นเวลาด่าง เข้าใจว่าเมื่อยอมให้แบ่งกันเป็นก๊กเป็นพวกแล้ว ก็แปลว่าเป็นอันแบ่งกันอยู่เช่นนั้นตลอดเวลา และถึงแม้ชาติไทยเราจะถึงที่คับแค้นปานใดก็คงจะยังอนุญาตให้ไทยต่อไทยเชือดคอกันได้ตามอำเภอใจบุคคลทั้งนั้น เมื่อความเข้าใจผิดนี้ได้เช่นนั้นแล้ว ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นชัดอยู่ว่า การกระเนียดคนผิดอาจทำให้ผลร้ายได้เป็นอันมาก

เหตุฉะนี้หวังใจว่า คอไปเบองหน้าผู้ทมิหนาทบงคบบัญชาทงฝ่ายทหารพลเรือน จะ
เข้าใจได้ในทางตั้งเขตและรู้จักนิตยคนให้ตียงชนกว่าทเป็นมาแล้ว เพราะเวदानถึงเวดาแต่ทจะ
รู้จักโดยทวกันว่าเมืองเรากกอยู่ในที่ลำบากยากยิ่งกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก จะปล่อยคามบุญคาม
กรรมไปเช่นก่อนหาได้ไม่

๘. ความรู้จักเพื่อนฉัน

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอัน ๓ ซึ่งปฏิบัติให้เหมาะได้ยากกว่าคาดหมาย เพราะฉะนั้นจึงมีผู้
ที่ปฏิบัติให้ค้จริง ๆ ได้น้อย

คนโดยมากทมิหนาทบงคบบัญชาคน ทงฝ่ายทหารและพลเรือนมักเข้าใจคำว่า เพื่อน
ฉันนิตกกันอยู่เป็น ๒ จำพวก คือ จำพวก ๓ เห็นว่าการผ่อนฉันเป็นดังซึ่งจะทำให้เสียระเบียบทาง
การไปจึงไม่ยอมผ่อนฉันเลย และแปลคำผ่อนฉันว่า "เหลวไหล" เสียทีเดียว อีกจำพวก ๓ เห็น
ว่าการใดทงปวง ควรจะคิดถึงความสะดวกแก่ตัวเอง และบุคคลในบังคับบัญชาของตนเป็นตง
จึงยอมผ่อนฉันไปเสียทุกอย่าง จนเสียทงฉนยทงแบบแผนและหลักของการที่เดียวก็มี ทง ๒ จำพวก
นี้เข้าใจผิดทง ๒ จำพวก

จำพวกที่ ๓ ซึ่งอ้างตนว่าเป็นคนเคร่งในทางรักษาระเบียบแบบแผนนั้น แท้จริงถ้า
ใคร่ครองคู่สักหน้อยคงจะต้องแแต่เห็นได้ว่า การที่ไม่ผ่อนฉันเสียเดยนั้น บางคราวอาจจะทำให้
คนได้ผดหย่อนไปหรือถึงแก่เสียการที่เดียวก็ได้ ดูแต่เถรตรงดี การที่แกตงดัดยปฏิบัติว่า
เกินให้ตรงเดมอไม่เสียเดยนั้น ที่จริงความตั้งใจของแกกดี แต่เพราะแกไม่ยอมผ่อนฉันเลย
พอแกเดินไปจะตั้นตาดขวางอยู่กตางทาง และตั้นตาดมันก็ไม่หลีกทางให้แก แกก็บ่นชนไป
จนต้องไปโหนโคงเตงเป็นตงอยู่ และในที่สุดก็ว่าจะตงได้ ก็เป็นเหตุให้ควาญช้างค้ชงเสียช้างไป
ต้ว ๓ และคนหัวตั้นตงตายถึง ๔ คน เพราะตาเถรตรงแกตยไม่ยอมหลีกตั้นตาดตั้นเดียวไม่ใช้
ฤฯฯ การที่แกจะเดินหลีกตั้นตาดไปตั้นเดียวเท่านั้น ไม่เห็นจะเป็นการเสียหายมากมายอะไรเดย
เพราะถ้ายังคงปรารภมาจะเดินตรงไปอื่กก็ยังไปได้ การที่แกไม่ยอมหลีกจึงต้องตัดใจว่าแกคือไม่
เป็นเรื่องเสีย เรื่องนิตานเถรตรงนเป็นค้วอย่างอันดีแห่งผู้ที่ไม่ยอมผ่อนฉัน และควรคนท้อวดตน
อยู่ว่าเป็นคนท้อระเบียบเคร่งฉนั้น จะกำหนดจตจำได้ใจได้บ้างจะค้กระมัง

หรือว่าจะเห็นเรื่องนิทานเถรตรงเป็น เรื่องเขาแต่งเด่นจะไม่พอใจถือเอา เป็น ตัวอย่าง
ก็ขอให้ลองนึกถึงทางการงานจริง ๆ บ้างก็ได้ เช่นในคำรายทศวิธมีกำหนดไว้ในเวลาที่ยกเข้า
โจมตีข้าศึก ให้แนวรบขยายแฉกระยะห่างจากกันเท่านั้น ๆ ก็ถ้าต่างว่าที่มันไม่มีพอจะขยาย
หรือถ้าขยายแล้วจะไม่มีที่กำบังตัวทหาร จะไม่มีอนันต์บ้างทหารมีถูกปืนตายเปล่าหมดฤ?

ข้างฝ่ายเจ้าพวกที่ ๒ ซึ่งเห็นความอ่อนแอเป็นของดำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นนั้น ก็เหมือนคน
ซึ่งพาในเรื่องนิทานเฮลปกรณัมซึ่งเล่าเรื่องไว้ว่า ชายผู้ ๑ ไปซื้อพามาได้แล้วให้ลูกชายซึ่งพา
พาเดินไปบ้าน พบคนเดินสวนทางไปเขาพูดกันว่า “คุณแม่เด็กออกโตแล้วขึ้นไปซื้อพา ปล่อยให้
พ่อต้องเดินเหนื่อยได้” พ่อก็ได้ให้ลูกลงแล้วตัวชราเอง พบคนสวนไปอีกเขาพูดกันว่า “คุณ
แม่ คำนึงใจคำจริง ๆ ปล่อยให้เด็กเดินไปได้ แก้วพาเดียวคนเดียว” พ่อก็เรียกให้ลูกขึ้นไปซื้อพา
ด้วย จนไปพบคนเดินสวนไปอีกเขาพูดว่า “คุณแม่ คนอะไรไม่รู้ช่างไม่รู้จักรุณาแก่สัตว์โดย
พาตัวคนเดียววนขึ้นไปซื้ออยู่ได้เป็น ๒ คน” ทั้งพ่อทั้งลูกเคยลงจากหลังพาช่วยกันห้ามพาไปบ้าน
พอถึงบ้านคนเขาก็หัวเราะกันครันร้องว่า “แม่ คุณยายบ้าคุณดีเขาพาเป็นนาย” เรื่องนี้พอจะเป็น
เครื่องแสดงให้เห็นได้ว่า การอ่อนแอฉบับไปนั้นไม่มีผลอันใด และในที่สุดท้ายนี้แต่จะถูกเขา
หัวเราะเยาะเท่านั้น

๘. ความมีหลักฐาน

ข้อนี้เป็นข้อซึ่งไม่น่าจะเข้าใจยาก แต่ดูก็มักคนเข้าใจน้อย หรือจะเป็นเพราะไม่มีใคร
จะได้สนใจใคร่ตรองนักก็อาจจะเป็นได้ แท้จริงความมีหลักฐานเป็นคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งจะเป็น
เครื่องช่วยบุคคลให้ได้รับตำแหน่งหน้าที่อันมีความรับผิดชอบ และเมื่อได้รับแล้วจะเป็นเครื่อง
ช่วยให้มั่นคงอยู่ในตำแหน่งต่อไปอีกด้วย

คำว่า มีหลักฐาน นึกอะไร?

บ้างก็แปลกันว่ามีเชื้อชาติสกุลสูง บ้างก็แปลกันว่ามีทรัพย์สินสมบัติบริบูรณ์ บ้างก็ว่า
มีวิชาความรู้พอจะเพียงพอได้

ก็ถ้าเช่นนั้นผู้ใดที่เผชิญบทพร่องในสถานนั้น ๆ มีเป็นอันไม่มีที่หวังได้เลยหรือว่าจะ
เป็นผู้มีหลักฐาน? ไม่ใช่เช่นนั้นเลย จริงอยู่ ชาติสกุล ทรัพย์สินสมบัติและวิชา เป็นแต่เครื่องประ-
กอบเป็นอติเรกต่าง และผู้ที่มีชาติสกุลสูงหรือผู้ที่มีทรัพย์สินสมบัติ หรือมีวิชา แต่ถ้าไม่มีหลักฐาน

มันคงดีจริง ๆ แล้วถ้าจะตกต่ำ หรือถึงแก่ความพินาศได้ ถ้าเช่นนั้นหลักฐานคืออะไร?
ตอบได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) มีบ้านเป็นด้านกม้นคง คือไม่ใช่เที่ยวเตร่เถลไถล แอบนอนซุก ๆ ซอก ๆ หรือ เบียดนัยจากที่โน้นไปที่นี่เป็นหลักลอย บ้านที่เป็นด้านกม้นนี้ ถึงแม้คนจะมีได้เป็นเจ้าของก็ไม่ใช่ ข้อเดือนเดือนเกียรติยศอันใด จะอาศัยอยู่กับบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ หรือมุนตนายอะไรก็ตาม แต่ต้องอยู่ให้เป็นที่เป็นทาง พอเมื่อมีความจำเป็นบังเกิดขึ้นก็ให้เขาตามพบเป็นพ่อแล้ว ถ้าไปเที่ยวระเห่ระหนอยู่แห่งโน้นบ้างแห่งนี้บ้าง ถึงแม้ว่าจะคุยว่าเป็นโสดแก่ตนไม่มีใครเป็นนายก็จริง แต่ต้องไม่ลืมว่า พวกคนจรจัดที่มันไปเที่ยวนอนอาศัยศาลาวัดมันก็เป็นโสดแก่ตนเหมือนกัน แต่ใครจะมาเรียกมันว่าเป็นคนมีหลักฐานบ้างฤ?

(๒) มีครอบครัวอันมันคง คือมีภรรยาเป็นเนื้อเป็นตัวซึ่งจะออกหน้าออกตาไปวัดไปวาได้ไม่ใช่หาหญิงแพศยามาเลี้ยงไว้สำหรับความพอใจชั่วคราว และมีใช้มีเมียแต่ด้วยความมุ่งหมายจะปกปิดอกเขาทรัพย์สินสมบัติของหญิงแล้วจะทิ้งไปหาใหม่ การมีเมียไม่ควรที่จะเห็นเป็นของง่าย ๆ หรือของสำหรับความพอใจชั่วคราว ควรคิดหาผู้ที่จะได้เป็นคู่ชีวิตและฝากเหย้าเข้าเรือนเป็นหูเป็นตาแทนตัว ในเมื่อตัวต้องไปทำงาน ดังนั้นจึงจะเรียกว่ามีครอบครัวเป็นหลักฐาน ผู้ที่มีภรรยาเป็นหลักฐานย่อมเป็นศรีแก่ตัวและเป็นที่น่าไว้วางใจเพราะอย่างไร ๆ ก็จำจะต้องนึกถึงบุตรภรรยาออกจากตนเอง จะประพฤติกเล็ดลอดไปก็ไม่สู้ถนัด แต่ผู้ที่มีเมียไม่เป็นหลักฐาน ย่อมมีแต่หนทางที่จะพากันไปสู่ความพินาศนิบหนาย จึงไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ

(๓) คุมคนไว้ในที่ขอบ คือไม่ประพฤติเป็นด่ามะเดเทศเมา ดูปั่นกินเหล้าหรือเป็นนักเตงเตงเมียบี และเด่นผู้หญิงซึ่งล้วนเป็นอบายมุข บ่อเกิดแห่งความพินาศนิบหนายทั้งสิ้น ผู้ที่ประพฤติตนเป็นนักเตงต่าง ๆ มักพอใจอ้างว่าเขาอย่างฝรั่ง แต่จะต้องถามว่าฝรั่งอะไร? เพราะฝรั่งมีไรจะดีทั้งหมดหาไม่ได้ ถ้าฝรั่งเป็นคนดีทั้งหมดแล้ว ที่เมืองฝรั่งคงไม่ต้องมีคุกมีตะราง แต่นักคุกตะรางก็มีอยู่บริบูรณ์ทุกแห่งและไม่ใช่ว่างเปล่าด้วย มีนักโทษเต็ม ๆ ไปทุกแห่ง ถ้าใครเข้าใจว่าการอ้างว่าเขาอย่างฝรั่งเป็นเครื่องแก้ตัวพ่อแล้วสำหรับประพฤติด่ามะเดเทศเมา ก็นับว่าเข้าใจผิด ไม่เชื่อถามฝรั่งดี ๆ เขาจะเถลไถล

ยกมากล่าวแต่โดยย่อพอเป็นดังเชปแต่เท่านั้นก็เพียงพอแล้ว และถ้าใครตรงต่อไปได้ก็
 นึกหน่อยก็จะเข้าใจว่าความมีหลักฐานนั้นคืออะไร และจะแฉเห็นได้ว่าแท้จริงทุก ๆ คนมีโอกาส
 เท่า ๆ กันที่จะทำตนให้เป็นผู้มีหลักฐาน แต่ถ้าใครไม่ถือเอาโอกาสนั้นนั้นแล้ว แม้จะต้องเสีย
 เปรียบผู้ที่เขาได้พยายามแล้วจะโทษใครไม่ได้เลยนอกจากตนเอง

๑๐. ความจงรักภักดี

นี่เป็นคุณวิเศษอัน ๓ ซึ่งได้มีผู้อธิบายมามากแล้วเป็นอนุกรมประการและด้วยนัยต่าง ๆ
 นานา เพราะฉะนั้นในขั้นไม่จำเป็นจะต้องกล่าวให้ยืดยาวและถ้าจะกล่าวให้ยืดยาวไปก็จะต้อง
 ขำขันความที่ใคร ๆ ได้กล่าวมาแล้วบ้าง แต่ครั้งนี้จะไม่กล่าวถึงแต่เพียงอย่างเดียวจะเป็นการบกพร่องไป
 เพราะความจงรักภักดีย่อมเป็นคุณวิเศษอัน ๓ ซึ่งพึงแสดงในตัวของบุคคลที่จะได้รับมอบให้กระทำ
 การในหน้าที่ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก และยังเป็นผู้ที่ต้องกระทำกรในหน้าที่ผู้บังคับบัญชาคนแล้วก็ยัง
 เป็นดังจำเป็นยิ่ง

ความจงรักภักดี แปลว่าอะไร?

แปลว่า “ความยอมสละตนเพื่อประโยชน์แห่งท่าน” ก็ถึงแม้ว่าคุณจะต้องได้รับ
 ความเดือดร้อนรำคาญ อดทนลำบาก หรือจนถึงต้องสิ้นชีวิตเป็นที่สุด ก็ยอมได้ทั้งนั้นเพื่อมุ่ง
 ประโยชน์อันแท้จริงให้แก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ผู้ที่ยอมเสียสละเช่นนี้ได้โดยมิได้รู้ดีก็เสียตายเลย ต้องเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความ
 รุ่งเรืองรุ่งเรือง จึงจะเข้าใจซึ้งซาบว่าตนของตนนั้น แท้จริงเปรียบเหมือนปริมาณงอกขึ้นเล็กน้อย
 เดียวซึ่งเป็นส่วน ๓ แห่งภูเขายักษ์ อันเราดมดินนามเรียกว่าชาติ และถ้าชาติของเราแตกสลาย
 ไปเสียแล้ว ตัวเราผู้เป็นงอกขึ้นเดี่ยวนั้นก็ต้องต้องลอยตามลมไป ลุดแต่แต่ลมจะหอบไปทาง
 ไหน เมื่อเข้าใจเช่นนี้แน่ชัดแล้วจึงจะเข้าใจได้ว่า แท้จริงราชาของคนนั้นหม่อมแม่แต่เล็กน้อย
 ปานใด ก็เพราะอาศัยเหตุที่ยังคงเป็นส่วน ๓ แห่งชาติ ซึ่งยังเป็นเอกราชไม่ต้องเป็นข้าใครอยู่
 เท่านั้น และเพื่อเหตุนี้ ผู้ที่เข้าใจจริงแล้วจึงไม่รู้สึกเลยว่า การเสียสละส่วนตัวใด ๆ จะเป็นข้อ
 ควรเป็นห่วงห่วงเหิน นี่เป็นความจงรักภักดีแท้จริง

และความจงรักภักดีแท้จริงนี้เอง คือความรักชาติซึ่งคนไทยสมัยใหม่พอ
 ใจพูดอยู่จนติดปากแต่ซึ่งหาผู้เข้าใจซึ้งซาบจริงได้น้อยนัก

ข้อความแสดงคุณวิเศษ ๓๐ ประการซึ่งได้กล่าวมาแล้วนี้ ได้กล่าวมาแต่โดยย่อพอ
เป็นเครื่องเตือนใจผู้ที่ตั้งหน้าทำการให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองโดยแท้จริง ไม่ใช่รัก
ชาติแต่ปาก

หวังใจว่าข้อความที่แสดงมาแล้วนี้ จะพอแสดงให้เห็นว่าแท้จริงผู้ที่จะเป็นใหญ่หรือ
มีตำแหน่งหน้าที่มั่นคงจริงแล้วจะอาศัยแต่ความรู้วิชาอย่างเดียวเท่านั้นหาพอไม่ และเพราะเหตุที่
มีผู้มักเข้าใจผิดในข้อ จึงมีผู้ของรับความไม่พอใจอยู่บ้าง แต่ถ้าเมื่ออ่านหนังสือใช้พิจารณา
ญาณไตร่ตรองดูให้ดีแล้ว หวังใจว่าจะเห็นจริงด้วยตามความเห็นที่ได้แสดงมาข้างบนนี้ และเมื่อ
เข้าใจแล้วหวังใจว่าจะช่วยกันเพราะความเห็นในทางที่ถูกที่ควรจนบ้าง เชื่อว่าคงจะเป็นคุณประ
โยชน์แก่เราและท่านทั้งหลาย ผู้ที่มีความมุ่งดีต่อชาติไทยอยู่ด้วยกันทุกคนนั้นเป็นแน่แท้

(พระบรมนามาภิไธย)

วชิราวุธ ป.ร.

ศนามจันทร์ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗